

Natuurvereniging Terschelling

december
2020-4

Rinkelbollen

*Wij wensen al onze lezers van harte een
virusresistent nieuw jaar!*

Bestuur

Voorzitter:	Piet Zumkehr	06 5081 6092
Secretaris:	Annie Hek	0562 442 591
Penningmeester:	Jaap de Jong	0562 442 742
Bestuurslid:	Klaas Sluiman	06 5340 3219
Bestuurslid	Leo Bot	06 2272 4810

Colofon

Rinkelbollen/Website	Klaas Sluiman	06 5340 3219
Natuurvereniging Terschelling	e-mail:	natuur@schylge.top
	web:	www.natuurverenigingterschelling.nl

Lid zijn/ worden

Het lidmaatschap van de Natuurvereniging Terschelling bedraagt € 12.50 per jaar, jeugdleden tot 18 jaar € 6,-
Contributie voor postabonnees € 18.50.

**Bank: NL87 RABO 011 93 89 193 t.n.v.
Natuurvereniging Terschelling.**

U ontvangt 4 keer per jaar het mededelingenblad Rinkelbollen en u kunt deelnemen aan de activiteiten van de vereniging zoals lezingen en filmvoorstellingen, excursies en wandelingen.

Omslagfoto: *de Adonis mycena, met recht een eervolle naam voor dit prachtige zwammetje. Foto Frank London.*

Copyright: Natuurvereniging Terschelling. Alles uit deze uitgave mag worden geciteerd en vermenigvuldigd, echter alleen met bronvermelding en voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. SNN 1383-925X

**SLUITINGSDATUM
RINKELBOLLEN 1-2021:
15 FEBRUARI 2021**

Rinkelbollen

Inhoud

Colofon	02
Inhoud	03
Van de voorzitter	04
Kerstboombrownies	05
Geen genetische modificatie	06
Oeverbies op Terschelling?	07
Koudste plek van Nederland	08
Vergeten verleden	09
Weekdieren in Kooibosjes	11
Doodshoofdv�inder	13
Dagboek van Dubois	15
Korrelig Dikpootje	18

SCHILDERSBEDRIJF
HAARSMA VOF

Baaiduinen 45
Tel. 0562 448338

Wolwinkel en Lijstenmakerij

Landerum 8A

Een bezoekje meer dan waard!!

Van de voorzitter

De natuur is gelukkig nooit saai. Nu door het coronavirus ons sociale verkeer tot een minimum is teruggebracht, kunnen we ons altijd nog in onze natuurgebieden gaan vermaken. Het blijft bijvoorbeeld altijd leuk om in de polder naar al die ganzen te kijken, en tussen de grote groepen brandganzen eens op zoek te gaan naar die enkele roodhalsgans die er tussen zit. Helaas zult u dergelijke initiatieven zelf moeten nemen. Het virus belemmert de Natuurvereniging nog steeds in het organiseren van groepsactiviteiten zoals lezingen en excursies. En daar lijkt voorlopig nog geen einde aan te komen. Het is helaas niet anders.

Het nieuwe jaar 2021 staat inmiddels bijna in de startblokken. Als ik een nieuwjaarswens voor ons eiland zou mogen uitspreken, dan wens ik Terschelling een crassula-vrije natuur toe. De bestrijding van de watercrassula in onze duinvalleien vertoont nogal wat overeenkomsten met dat van het coronavirus. We komen er maar niet vanaf. Nadat de groeiplaatsen in het Waterplak en het Meisterplak zijn aangepakt, bleek de watercrassula ook in de Badhuiskuil voor te komen. Een groeiplaats in Eldorado, die in augustus werd ontdekt, werd gelukkig tijdig bestreden. Maar afgelopen maand werden enkele lage en natte delen van het Sterneplak

en het Rijsplak met zand afgedekt. Het foerageergebied van de lepelaar in het Sterneplak, een vogelhotspot voor de natuurminnende toerist, is daarbij ook verdwenen.

Aan de bestrijding is inmiddels een paar miljoen uitgegeven. De waardevolle vegetaties van oeverkruid, ondergedoken moerasscherm, duizendknoopfonteinkruid en stijve moerasweegbree zijn door het storten van zand in de lage delen van de valleien te gronde gegaan. Het valt te betwijfelen of deze groeiplaatsen in de toekomst, nadat het wegpompen van grondwater is gestopt, op deze plaatsen ooit zullen terugkeren. Maar de groeiplaatsen zijn het positieve resultaat van de door Staatsbosbeheer uitgevoerde plagprojecten na 1985.

Deze projecten, waarvoor veel subsidiegeld is verstrekt, hadden onder andere tot doel de waardevolle pioniervegetaties in de valleien te herstellen. En dat is in hoge mate geslaagd. Het product van al deze plaginitiatieven dreigt nu door de bestrijding van de watercrassula onder het zand te worden geschoven. Het wordt dus hoog tijd dat de verspreiding van de watercrassula in de duinvalleien tot een einde komt, en de plant definitief is uitgeroeid. Mogen we in 2021 hierop hopen?

Ik blijf er ook op hopen dat we komend jaar van dat ellendige coronavirus af zullen komen. Ik wens alle leden van de Natuurvereniging en andere belangstellenden een voorspoedig en vooral gezond 2021 toe.

Piet Zummkehr

Altijd een beetje Kerstsfeer in de bijenwassmelterij

KERSTBOOMBROWNIES ZELF BAKKEN!

Ingrediënten voor 10 stuks

Voor de brownies fondantchocolade 200 g, boter 250 g, eieren 4, suiker 200 g, zelfrijzende bloem 70 g, cacao poeder 70 g, **Voor de afwerking** boter (zacht)100 g, poedersuiker100 g voedingskleurstof (groen)1 druppel, suikerparels (ter decoratie).

BEREIDING

1 Verwarm de oven voor op 180°C. Laat de chocolade met de boter zachtjes smelten op het vuur of in de magnetron. Klop intussen de eitjes met de suiker tot een dik wit schuim met behulp van een mixer.

2 Meng de gesmolten chocolade goed met de boter en voeg het mengsel toe aan het schuim van de eitjes. Voeg er de bloem en het cacao poeder aan toe. Meng alles goed door tot je een mooi glad beslag krijgt.

3 Giet het beslag in een bakvorm (20 op 30 cm) met bakpapier. Bak het zo'n 30 minuten in de oven. Laat afkoelen en snijd de brownies in gelijke driehoeken.

4 Meng de boter met de poedersuiker en de kleurstof tot een romige massa. Doe het in een spuitzak en spuit mooie kerstslingers op de brownies. Werk af met wat suikerbolletjes.

Een andere weg om betere gewassen te kweken zonder genetische modificatie

Utrechtse wetenschappers publiceerden in *New Phytologist* een nieuwe, snelle manier om zonder genetische modificatie van planten nieuwe gewassen te kunnen ontwikkelen, tegen een fractie van de kosten van de klassieke veredeling. Door de genen te veranderen van de bacteriën die van nature in en rond planten leven, krijgen de wetenschappers dezelfde gewenste uitkomst als na het aanpassen van de genen van de plant zelf. Het veredelen van gewassen is een hoeksteen van de wereldwijde voedselzekerheid. Het verkrijgen van verbeterde gewassen door klassieke veredelingsmethoden is echter een tijrovend proces dat jaren tot decennia kan duren.

Bacteriële genen

Planten dragen altijd een overvloed aan bacteriën met zich mee. Tot nu toe richtte moderne plantenveredeling zich op de genen die in de plant zelf aanwezig zijn.

In dit werk toont het onderzoeksteam rond Mohammed Ravanbakhsh aan dat hetzelfde plantenfenotype kan worden verkregen door ofwel de plantengenen te veranderen ofwel de bacteriële genen te veranderen.

De wetenschappers onderzochten of ze de voedingswaarde van de plant konden verhogen. “We hebben daarvoor de manipulatie van het gewijzigde ethyleen synthese gen, *ET01*, in de plant zelf vergeleken met de manipulatie van het bijbehorende microbiële gen. Beide mutaties leverden een vergelijkbaar plantenfenotype op met een

verhoogde ethyleenproductie en hogere micronutriënten concentraties in de stengel” zegt Ravenbakhsh.

Doorbraak

“Dit werk is een grote doorbraak”, zegt laatste auteur Alexandre Jousset. “Met hee! vergaande implicaties, omdat het laat zien dat microbiom manipulatie een snelle manier kan worden om de eigenschappen van planten te verbeteren. Nu we de mechanismen kennen kunnen we de bacterie door experimentele evolutie veredelen. Als je bacteriën kweekt ontstaan er heel snel spontane mutanten. We hebben een technologie ontwikkeld om de genen te selecteren, die de gewenste eigenschappen tonen. Deze bacteriën zijn geen GMO's en mogen dus in de land- en tuinbouw worden gebruikt. Een bacteriegeneratie duurt enkele uren in plaats van jaren zoals bij gewassen. Op deze manier kan veredeling sneller

en goedkoper”. Het onderzoeksteam heeft inmiddels een spin-off opgezet, Blossum Microbial Technologies om deze doorbraak te vertalen naar commerciële toepassingen, ter ondersteuning van de ontwikkeling van stress- en ziekteresistentie.

Komt oeverbies op Terschelling voor?

Piet Zumkehr

“Oeverbies. Wat is dat nou weer?”, zult u zich misschien afvragen. Misschien krijgt u wel het heen en weer van al die moeilijk te onderscheiden grassen, zeggen, russen en biezen? Maar dan bent u wel al onderweg in de goede richting. “Heen” is immers de naam van een bij ons veel voorkomende biezensoort.

De soort staat ook bekend onder de naam “zeebies”; de wetenschappelijke naam is *Bolboschoenus maritimus*, waarbij het woord “maritimus” al aangeeft dat deze soort iets met het zilte milieu te maken heeft.

Heen

Heen vinden we veel in voedselrijke, natte terreinen met een iets zilte bodem of zout water. Bijvoorbeeld veel in sloten met zilte kwel aan de binnenzijde van de waddendijk in onze polder.

Er zijn in Nederland ook veel groeiplaatsen te vinden in moerasgebieden, waar in de ruime omgeving geen zilte invloed te bekennen is. Uit onderzoek is gebleken dat deze groeiplaatsen vaak betrekking hebben op een andere, nauw verwante soort. Deze soort heeft nu de naam “oeverbies” gekregen; de wetenschappelijke naam is *Bolboschoenus laticarpus*. Oeverbies heeft geen relatie met het zilte milieu. Integendeel, hij lijkt strikt zoutmijdend te zijn. “Dan zal deze soort op Terschelling, met zijn zilte invloed, wel niet voorkomen”, denkt u misschien. Maar afgelopen zomer zijn er door enthousiaste floristen verschillende waarnemingen op waarneming.nl

gezet. Deze waarnemingen zijn gedaan in de Terschellinger polder ten noorden van Midsland, ten westen van de Heereweg en rondom het voetbalveld. De planten zijn hier gevonden in sloten, die worden gevoed met kwelwater uit de duinen, op flinke

Oeverbies

afstand van het zilte milieu.

Hoewel bij een aantal waarnemingen fotomateriaal en ander bewijsmateriaal is meegeleverd, kan de determinatie van deze waarnemingen nog niet worden bevestigd. Oeverbies is uiterlijk vrijwel niet van heen te onderscheiden. Een goed kenmerk van het verschil tussen

beide soorten is de vorm van de vrucht van de plant, die we doorgaans een “nootje” noemen. In doorsnee is het nootje van beide soorten driehoekig, maar bij oeverbies is deze doorgaans wat ingedeukt, in tegenstelling tot het nootje van heen. Daarbij heeft het nootje van heen een brede buitenrand (exocarp) bestaande uit met lucht gevulde cellen, terwijl oeverbies een smalle buitenrand heeft, waarvan de cellen doorgaans niet met lucht zijn gevuld.

De vraag of de groeiplaatsen in de polder bij Midsland echt van oeverbies zijn, laat zich nog niet beantwoorden. Daarvoor is het nodig van de planten een aantal vruchten te verzamelen en te onderzoeken. Degene die nu op de fiets wil stappen om de nootjes te gaan verzamelen, komt echter nu bedrogen uit, want de sloten zijn opgeschoond en de bovengrondse delen van de

planten zijn verwijderd. Ongetwijfeld zullen de planten volgend voorjaar vanuit de wortels weer gaan uitlopen. Maar voor het verzamelen van de vruchten moeten we tot de komende nazomer wachten. Even geduld hebben dus.

Voor een goede determinatiesleutel van *Bolboschoenus* kunt u de volgende link raadplegen: <https://forum.waarneming.nl/smf/index.php?topic=384755.msg2071053#msg2071053>

Koudste plek van Nederland

Onderstaande foto werd door Ria Baldee ingezonden op 27 november jl. De temperatuur op het eiland was toen onder 0, Terschelling was de koudste plek van Nederland. Het is te zien, brrrr.

Foto Ria Baldee

Vergeeten verleden

Piet Zumkehr

De afgelopen twintig jaar is het snel gegaan met de vestiging van nieuwe soorten in onze natuur. Tal van soorten, die we voorheen niet op Terschelling zagen, hebben zich in het duinecosysteem gevestigd, vaak als gevolg van menselijk handelen: soms bewust, meestal onbewust. Nieuwe soorten worden dan snel als exoten gezien, soorten kortom 'die er niet thuis horen'.

Ligt de bron van een nieuwe soort in de tuin, dan spreken we al gauw van een escape of een tuinvlieder. En dreigt een nieuwe soort dominant te worden en een bedreiging te worden voor het ecosysteem, dan noemen we deze een invasieve exoot, die de wind uit de zeilen moet worden genomen, en moet worden bestreden. Een goed voorbeeld hiervan is de watercrassula, waarvan de bestrijding inmiddels miljeonen heeft gekost, met alle schade aan het ecosysteem van vochtige duinvalleien van dien. En nog steeds is de soort niet geheel verdwenen.

De gedachte dat een ecosysteem een in de tijd onveranderlijk iets is, is onjuist. Neem onze grijze duinen, de vegetatie van de droge binnenduinen. Als we op een rij zetten welke plantensoorten daar voorkomen, kunnen we snel een flink aantal opnoemen. Neem als voorbeeld maar zandblauwtje, kleine leeuwentand, gewoon biggenkruid, fijn schapengras en buntgras. Maken deze soorten dan al eeuwen lang deel uit van dit ecosysteem? Indien we in de tijd zouden kunnen reizen naar bijvoorbeeld het jaar 1000 en in die tijd de samenstelling van grijze duinen zouden kunnen onderzoeken, komen we misschien tot de conclusie dat voor ons nu zo gewone soorten er nog helemaal niet waren, of dat er andere soorten voorkwamen die weer verdwenen zijn.

Het ecosysteem is niet in de tijd stil blijven staan, maar heeft zich in de loop der eeuwen geëvolueerd.

Voor de grijze duinen zijn natuurlijke verjongingsmechanismen van groot belang. Doordat de duinen regelmatig weer verstuiven wordt opeenhoping van organische stoffen in de wortelzone voorkomen, en blijft het duinzand voedselarm. Een belangrijke soort die in de grijze duinen onmisbaar is, is het

Konijn

konijn. Zijn graas- en graafwerk veroorzaakt een deel van de benodigde dynamiek. Maar ook het konijn is eigenlijk een exoot. De wilde populatie komt voor in het Middellandse zeegebied, voornamelijk in Spanje. In de late Middeleeuwen is het konijn in onze duinen ingevoerd in zogenaamde warandé's, afgeschermd terreintjes waar het dier werd gehouden voor het bont. Toen konijnen ontsnapten begonnen ze in de grijze duinen een sleutelpositie in het ecosysteem in te nemen. In het jaar 1000 zouden we het konijn echter niet zijn tegen gekomen.

Dat menselijk handelen al vele eeuwen van invloed is geweest op de vestiging van soorten weten we uit oude kronieken

van kloosters uit de Middeleeuwen. In de kloostertuinen werden tal van gewassen uit verre landstreken aangevoerd en aangeplant als voedselgewas of sierplant. Tal van soorten konden zich daarna in de vrije natuur vestigen. En van diverse soorten zijn we inmiddels totaal vergeten dat het ooit voedselgewassen waren, zoals het in de Strieperpolder voorkomende karwij. Met de komst van het Staatsbosbeheer naar Terschelling in de afgelopen eeuw is de vestiging van nieuwe soorten in onze duinen nogmaals in een stroomversnelling gekomen. Het door Staatsbosbeheer aange-

Karwij

plante duinbos werd grotendeels samengesteld uit buitenlandse naaldboomsoorten, zoals Oostenrijkse den, Corsicaanse den, zeeden en de uit Amerika stammende Sitkaspar. Het naaldbos ontwikkelde zich tot een leefgebied voor aan deze bomen gebonden insectensoorten, soorten die op Terschelling voorheen nooit eerder een leefgebied vonden. Met het plantmateriaal werden ook zoogdieren naar het eiland gevoerd. Berucht was in de dertiger jaren van de vorige eeuw de plaag van de woelrat, die later weer verdween nadat wezels en hermelijnen werden uitgezet ter bestrijding ervan. Nog in 1986 leidde aanvoer van bosplantsoen voor een aanplant in het Formerumberbos onbedoeld tot de vestiging

van de rosse woelmuis op Terschelling. We zijn soms vergeten dat soorten, die we al jaren als eigen aan onze natuur beschouwen, ooit doelbewust zijn uitgezet. Neem als voorbeeld de opmerking in de publicatie van Jan Bijleveld over reptielen en amfibieën op Terschelling in 1959. Over de kleine watersalamander zegt Bijleveld het volgende:

“Deze ingevoerde soort werd indertijd in Dodemanskisten, het bekende duinmeertje bij West-Terschelling, uitgezet en heeft zich snel verspreid van duinplas naar duinplas. In 1953 wordt Formerum, in 1955 Hoorn

Watersalamander

bereikt. Volgens de laatste gegevens ligt thans de grens op de lijn van paal 16.(...) Ten zuiden van de hoofdweg zijn nog geen salamanders aangetroffen.”(Bijleveld, 1959).

Onze duinnatuur is een ecosysteem met een hoge biodiversiteit. Voor alle soorten, die er voorkomen, moeten we beseffen dat ze zich ooit in het verleden hebben kunnen vestigen; soms al eeuwen geleden, soms pas recent. En daarbij is de invloed van menselijk handelen al heel lang een belangrijke factor geweest.

Literatuur: Bijleveld, J.G., 1959. Reptielen en Amfibieën van Terschelling. *Trientalis* 11, 4, p.11-14.

Nieuwe waarnemingen betreffende de weekdieren in de Kooibosjes

Henk K. Mienis

Tegen alle verwachtingen in ben ik in de herfst van 2020 er toch ingeslaagd om een bezoek te brengen aan Nederland waarvan twee weken Terschelling. Daar ik niet tevreden was over mijn verslag betreffende de weekdieren aanwezig in de Kooibosjes (Mienis, 2020): 11 verschillende soorten gebaseerd op de vondst van slechts 38 exemplaren, heb ik dit keer het onderzoek anders aangepakt.

In het verleden heb ik met groot succes gebruik gemaakt van de zogenaamde vochtige kartonmethode voor het inventariseren van landslakjes in het Jollema bosje op de Grië (Mienis, 2011) en in de voormalige Kijktuin van Grietje en Jaap Bos in Oosterend (Mienis, 2015). Daar de Kooibosjes moeilijk te bemonsteren zijn, heb ik deze methode daarom gedurende enkele nachten ook in dat natuurgebied op diverse plaatsen langs de bosrand en de afscheidingen van de open veldjes toegepast.

De aquatische biotopen werden gewoon met een keukenzeef verbonden aan een bezemsteel bemonsterd.

Het resultaat was buiten verwachting: 429 exemplaren die tot 28 verschillende soorten behoorden. Daar een soort: de Slanke agaathoren *Cochlicopa lubricella*, die in 2019 op een

Waterdrieblad, fig. 1

vrij droog zanderig stuk onder een afgevalen tak was gevonden, niet onder de slakjes uit 2020 aanwezig was, zijn nu in totaal 29 verschillende weekdieren bekend uit de Kooibosjes (Tabel 1). De terrestrische slakken zijn vertegenwoordigd door 18 soorten, de aquatische weekdieren door 6 slakjes en 5 erwtenmosseltjes.

Jonge Barnsteenslakjes werden vooral aangetroffen op heel vochtige plekken met Waterdrieblad (Fig. 1). Tot de meest algemene slakjes behoorden het Ammonshorentje (171), de Donkere glimslak (42) en de

Ruwe korfslak, fig. 3

Bruine blinkslak (31). Onder de zes soorten naaktslakken was vooral de kleine Egel-wegslak (22) (fig. 2) het meest algemeen.

Opmerkelijke vondsten onder de landslakken waren de Ruwe korfslak (1) (fig. 3) en de Kleine kristalslak (3). Merkwaardig waren de vondsten van Erwtensmosseltjes hoog in de terrestrische vegetatie op vochtige plaatsen waar kwelwater uit de grond kwam.

De meeste landslakken zijn klein tot heel klein van stuk. Grote soorten als de Zwartgerande tuinslak *Cepaea nemoralis* en de Segrijnslak *Cornu aspersum*, die beschouwd moeten worden als invasieve soorten op Terschelling, maar daar nu vrij algemeen voorkomen in en rondom de dorpen, hebben waarschijnlijk de Kooibosjes nog niet ontdekt. Dat kan echter

snel veranderen want op zijn minst de Tuinslak komt reeds voor in de duinvoeten noorden van de Kooibosjes aan de andere kant van het fietspad.

Waarschijnlijk komen in de Kooibosjes ook nog enkele, vooral heel kleine soorten voor. Zo ontbreken in soortenlijst Dwergslakken – *Carychium*, Jachthorenslakken – *Vallonia* en Korfslakken – *Vertigo*. Zij vormen een grote uitdaging om ook in de toekomst nogmaals deze bosjes te onderzoeken.

Egel wegslak fig. 2

Geraadpleegde literatuur

Mienis, H.K., 2011. De landslakken van het Jollemabosje op de Grië, Terschelling. *Spirula*, 382: 98-100.

Mienis, H.K., 2015. Landslakken in de 'Kijktuin' in Oosterend, Terschelling, *Spirula*, 404: 21-23.

Mienis, H.K., 2020. Een voorlopig onderzoek naar het voorkomen van slakken en mosseltjes in de Kooibosjes en Mastenbroeken. *Rinkelbollen*, 2020 (1): 13-15.

De bijbehorende tabel Weekdieren in de Kooibosjes zullen we in de volgende Rinkelbollen plaatsen.

Adres van de schrijver
mienis@netzer.org.il

**BIJENPARK
TERSCHELLING**

www.bijenparkterschelling.nl

the place
to bee

Doodshoofdvlieder: plaag of geen plaag?

Joke Gils, lid Bijengezondheidsteam

De doodshoofdvlieder is een nachtvlinder van de familie pijlstaarten (sphingidae). De naam is afgeleid van de op een schedel lijkende vlek op het borststuk. De vlinder is verder te herkennen aan het relatief grote en dikke lichaam en de klauwtjes aan de poten. Hij bereikt een lichaamslengte van zeven centimeter. De spanwijdte van de vleugels is bijna het dubbele. De voorvleugels zijn aan de bovenzijde bruin gekleurd, de onderzijde van de voorvleugels en de achtervleugels zijn geel van kleur met donkere strepen en vlekken. Bij verstoring maakt de vlinder een hoorbaar piepend geluid. De rups valt op door het groene tot gele lichaam, tot 13 centimeter lang met blauwe tot paarse schuine dwarsstrepen.

Levenswijze

De doodshoofdvlieder hoort thuis in Afrika en trekt in sommige jaren naar het noorden en komt zo in ons land terecht. De vlinder wordt zelfs in Scandinavië waargenomen. Hij is een van de snelst vliegende insecten

en kan in korte tijd gigantische afstanden afleggen. De energie hiervoor komt uit de grote hoeveelheid honing die de vlinder op kan nemen. De vrouwtjes leggen hun eitjes op aardappelplanten en op andere nachtschaden zoals doornappel, zegekruid en zwarte nachtschade. In de zomer zijn daarop de grootste rupsen te vinden, die wij in ons land kennen. Zelfs in september komen nog doodshoofdvinders in ons land aan, die meestal korte tijd later aan kou bezwijken. De vlinder is niet in staat zich te handhaven in noordelijke gebieden,¹ de poppen gaan in de winter te gronde. ²Dit jaar zijn er in de maand september 28 waarnemingen gemeld bij waarnemingen.nl.

³Plaag of geen plaag?

De doodshoofdvlieder leeft als rups van planten maar eenmaal volwassen eet hij vooral zoetigheden zoals nectar en honing. Op olijfbomen kan de rups zich manifesteren als een plaag.

⁴De vlinder is in staat natuurlijke bijennes-ten binnen te dringen en daar honing op te nemen zonder door de bijen gedood te worden.

Dit omdat de doodshoofdvlinder exact tus-sen twee raten past en de bijen de kwets-bare vlinderbuik niet bereiken. In bijenkas-ten wordt de vlinder vaak gedood omdat de raten daarin verder uit elkaar staan. Als de vlinder zich eenmaal in het nest bevindt, negeren de bijen hem. Biologen vermoe-den, dat de vlinder chemische stoffen uit-scheidt, zodat de bijen de vlinder niet meer kunnen onderscheiden van de bijen.

⁵De doodshoofdvlinder zuigt zich gulzig vol met honing.

Bij ons wordt af en toe een vlinder in de raat aangetroffen. In het natuurlijke leefgebied echter kan de vlinder in enorme aantallen voorkomen. In Kaapverdië, een eilandengroep voor de westkust van Afrika, kan de vlinder zo massaal opduiken dat de bijen hen on-mogelijk allemaal buiten het nest kunnen houden. De nestingang kan door de vele vlinders worden geblokkeerd. Voor het nest is bij dergelijke massale aantallen vaak een laag dode vlinders aanwezig op de bodem. ⁶Het is onvoorstelbaar dat het deze vlinder lukt om zich, tussen de met bijen bezet-te raten door, een weg te banen naar de cellen met honing/nectar. Heeft hij zich volgetankt, dan zal hij- als er geen obstakels zijn- de bijenkast ongeschonden verlaten. Doordat het volle achterlijf dikker en min-der buigzaam is, is het mogelijk dat hij zijn galgenmaal heeft genoten. Als de vliegs-pleet niet hoger is dan 7 mm, is de kans groot dat de vlinder daar vastloopt en in paniek raakt. Dan raakt hij zijn afweer kwijt en zullen de bijen de vlinder aangevallen en doodsteken. Vervolgens slopen de bijen alle zachte lichaamsdelen en voeren die af. Denk hierbij aan ogen, beharing, de zachte delen van de vleugels en het ach-

terlijf. Wat overblijft wordt geconserveerd met een dun laagje propolis en dit is wat de imker mogelijk aantreft.

⁷Creepy of cultuur?

De doodshoofdvlinder wordt door zijn as-sociatie met de dood gebruikt als symbool in verschillende culturen en in vroegere en moderne producties. John Keats gebruikte de vlinder als metafoor in zijn gedicht Ode on Melancholy in 1795. Vin-cent van Gogh schilderde een vlinder met een doodshoofd, hoewel de vlinder voor de rest sprekend op de grote nachtpauwoog lijkt. Hij vond de vlinder in de tuin van de inrichting in Saint-Rémy-de-Provence waar hij verbleef. De doodshoofdvlinder werd gebruikt in Art Nouveau-decoraties, zo is er een mooie vaas van de keramist Klaas Vet. De vlinder speelt een rol in de film Silence of the Lambs en is de titel van een van de boeken van Jan Wolkers. Edgar Allan Poe schreef het korte verhaal The Sphinx, dat een ontmoeting beschrijft met de doods-hoofdvlinder.

Bronnen:

1. De Vlinderstichting. <https://www.vlinderstichting.nl/vlinders/overzicht-vlinders/detailsvlinder/doodshoofd-vlinder>.
2. E. Heimans en Jac. P. Thijsse. De levende natuur. Tijdschrift voor natuurvrienden. Amsterdam 1909.
3. <https://waarneming.nl/species/1647/observations/?>
4. A.R. Pittaway- Spingidae of the Western Palaearctic, *Acherontia* (Laspeyres). <http://tpittaway.tripod.com/sphinx/list.htm>.
5. R. F. A. Moritz, at al. Chemical Camouflage of the Death's Head Hawkmoth (*Acherontia atropos* L.) in Honeybee Colonies; *Naturwissenschaften* 78, 179–182 (1991).
6. Ole Hertz. Bees for Development- Death's Head Hawk Moth
7. Peter Elshout. Een vreemde eend in de bijt. Bijen-houden, januari 2008.

Dagboek van Dubois

Gerlof Dubois

In dit dagboek geef ik aan wat ik in onze tuin of elders op het eiland waarneem.

21 september. Al enkele dagen prachtig zomerweer met de hele dag volop zon en temperatuur rond de 20-21 graden en nauwelijks wind.

We zagen ook weer een mooie kolibrievlinder in onze tuin.

24 september. Vandaag vindt er een weersomslag plaats. Ik tap 4 mm regen af. Hoewel de dag begint met wat zon begint het 's

middags te regenen en trekt de wind flink aan en lijkt het echt herfst. In huis voelt het ineens ook kil aan dus maar even de houtkachel aangemaakt.

26 september. 4 mm regen afgetapt. Meest droog en wat minder wind dan de afgelopen dagen. We zien opnieuw een kolibrievlinder in onze tuin. Dit beestje geeft duidelijk de voorkeur aan de gele kleinbloemige petunia's in de bloembakken. Zodoende konden we hem van dichtbij bekijken. Ook een haas kuierde weer door de tuin.

4 oktober. Ik tap vanmorgen 8,5 mm regen af. Soms enkele buien.

Op onze voerplank zien we regelmatig een roodborst en een heggenmus en enkele koolmezen die zich tegoed doen aan de kop van een zonnebloem, die vol zaad zit en die ik op gehangen heb boven de voerplek. Ook was er nog een witte kwikstaart in onze tuin.

6 oktober. 29 mm regen afgetapt.

15 oktober. Eerst bewolkt met enkele buien, later droog. De wind draait naar het NO en het wordt iets kouder, 11-12 graden. Op het voer dat we verstrekken komen steeds meer vogels o.m. kool- en pimpelmezen, een roodborst, heggenmusje en talloze huismussen. Door de vele regen van de achterliggende dagen zijn er nu veel paddestoelen in het bos te vinden. Vooral van de geschubde inktzwam staan er mooie exemplaren.

17 oktober. Mooi stil najaarsweer, temperatuur 10-11 graden. Vandaag onze perenboom leeggeplukt. De naam van de peer is conference, een heerlijke peer maar moeilijk te bewaren. 's Middags nog wat cranberries gezocht.

26 oktober. 9 mm afgetapt. De laatste dagen valt er elke dag wel een aantal mm regen. Het wordt dan ook behoorlijk nat in de tuin en op het eiland. Gelukkig vandaag een redelijk goeie dag. Vanmorgen zien we een waterhoen in onze tuin lopen. Zou dat beestje door al dat water ook al de kluts kwijt zijn? Op enkele plaatsen wat te hoog gras gemaaid. 's Avonds flinke regen- en onweersbuien, waarbij er opnieuw veel water valt.

27 oktober. 15 mm afgetapt. Echt herfstweer: buien met af en toe een zonnetje.

2 november. Heel zacht, temperatuur ca. 16 graden met een stormachtige

ZW/W wind. Zon en buien wisselen elkaar af. Tuinvijver schoongemaakt en een groot deel van de graskanten gestript.

7 november. Na een koude nacht volgt een prachtige dag met veel zon. Wind ZO en een temperatuur tussen de 8 en 10 graden. De moestuin opgeknapt. De cosmea's bloeien nog volop. 's Middags fijn gewandeld in het bos, waar van een aantal bomen het blad nu prachtig kleurt. De bomen met de mooiste bladkleur zijn in de regel soorten die in ons land zijn ingevoerd. Een goed voorbeeld is de Amerikaanse eik.

15 november. Een stormachtige dag met flinke regenbuien. Voor de tijd van het jaar is het al dagen lang veel te zacht. De bomen rond ons huis zijn nu grotendeels kaal, dat wordt blad ruimen de komende dagen. Rond ons huis maar ook elders op het eiland zie ik nu veel meer merels dan verleden jaar om deze tijd. Als ik me goed herinner was er in oosten van Europa toen een ziekte onder deze dieren.

23 november. Vandaag de dahliaknollen in

de winterberging gebracht. Vooraf heb ik ze een week laten drogen. Ook een aantal van de mooiste fuchsia's heb ik naar binnen gebracht. Geleidelijk, al naar de temperatuur buiten, verstrek ik wat meer voer aan de vogels rond onze tuin. Dagelijks noteer ik 1, soms 2 roodborsten, 5 a 6 koolmezen, 2 pimpelmezen, 1 heggenmus, 2 tot 4 vinken en altijd wel tussen de 20 en 30 huismussen. Ook een 2-tal Turkse tortels zijn soms van de partij, om de eksters maar niet te vergeten. Ook was er een sperwer op de voerplank.

28 november. Vandaag zie ik voor het eerst ijskristallen op het gras. Op de thermometer lees ik 0 graden af. Er volgt een prachtige zonnige ochtend.

De vogels reageren direct op de kou en komen in steeds grotere aantallen op het voer af. Ook stond al weer een blauwe reiger bij onze tuinvijver.

Omdat het nu wat kouder wordt maak ik vandaag de wintervoertafel op ons terrasje voor het raam in orde. Vanuit het zitje vlak voor het raam genieten we binnenshuis zo de hele winter van de bedrijvigheid van vogels aldaar.

Ook een grote haas scharrelde op het landje rond.

4 december. 19 mm afgetapt. Vandaag een koude ZO wind en maar 5-6 graden.

6 december. Voor het eerst dit seizoen nachtvorst. Op het land en in de tuin zie ik mooie ijskristallen. In de loop van de dag komt de temperatuur alweer boven de nul graden en is het goed weer maar 's avonds alweer regen .

Ria Baldee spotte in november nog een eenzame wadgast: een foeragerende lepelaar.

De adonis en het korrelig dikpootje van Frank London

Nee, het is geen sprookje van Andersen. Wat het dan wel is leest u hier. Paddenstoelen. Het seizoen begon goed met een nieuwe uitgave: Veldgids III, Paddenstoelen van de zeereep. Zoals jullie weten, als jullie het niet weten, weten jullie het nu, ik ben een groot liefhebber van zeereepaddenstoelen. In de herfst zwerf ik duintje op, duintje af, op zoek naar leuke vondsten. Het werd weer eens tijd voor het zandtulpje, dat was

drie jaar geleden, maar dat kan ook aan mijn ogen liggen die wat minder worden. Dit jaar was het weer raak, een stuk of tien en een fotogenieke tweeling, die in deze moeilijke tijden troost bij elkaar zoekt.

Bij het doorbladeren van de nieuwe veldgids kwam ik iets tegen dat mij bekend voorkwam.

De Helmdikhoed, *Leucopaxillus paradoxus*,

Als gevolg van het coronavirus is het ons niet toegestaan publieksactiviteiten te organiseren, waarbij meer dan 4 mensen samenkomen. Dit heeft tot gevolg dat ten minste tot 1 januari 2021 er geen lezingen of excursies worden gehouden. Uiteraard hopen we dit in 2021 wel te kunnen doen. Wat er dan mogelijk is, weten we nu uiteraard nog niet.

Groene
Agenda

Om u nogmaals op onze activiteiten te attenderen versturen wij enkele dagen voorafgaand via e-mail een Nieuwsbrief.

Indien u deze Nieuwsbrief nog niet ontvangt, kunt u uw e-mailadres doorgeven aan de redactie van Rinkelbollen: natuur@schylge.top

stellen. Binnen een uur kreeg ik van de moderator dit antwoord: Frank, een hele mooie vondst, het Korrelig dikpootje. Slechts een paar waarnemingen bekend.

Tenslotte vond ik na jaren weer mijn "wenssoort". Die term komt van de Club van de Birdwatchers, waar bijgehouden wordt hoeveel verschillende vogels je gespot hebt.

Ze gebruiken ook het prachtige "schaamsoort", een soort die de meeste gezien hebben maar jij nog niet. Goed, mijn wenssoort naast de helmharpoenzwam is de *Adonis mycena*.

En zowaar, tussen de pijpenstrootjes in een stuk duingrasland bij de Boschplaat, mijn wenssoort, om die raadselachtige mooie kleur (zie foto voorpagina). Al met al een prima paddenstoelenjaar.

op waarneming.nl slechts aanwezig met de wetenschappelijke naam, omdat er pas recent wat vondsten aan de kust van NH en ZH waren. De foto leek als twee druppels water op de foto van het exemplaar bij paal 14.

In de "grijze" duinen bij de Koegelwiek liep ik tegen een vreemde paddenstoel met sokken aan. Ik kon er geen chocola van maken.

Bij waarneming.nl heb je een Forum waar je de foto naartoe kunt sturen en vragen kunt

1648 Pur Sang

Oosterburen 23
8891 GH Midland
Terschelling

0562 - 448090
www.1648pursang.nl
info@1648pursang.nl

Natuurvoeding,
biologische groenten,
fruit en natuurlijke
lichaamsverzorging.

Ook hebben wij een ruime keuze
in Terschellinger kazen, honing,
eilander lekkernijen en
waddendelicatessen.

Nieuw! Toko 10

Vergaap je aan de
vele producten uit
verschillende
Aziatische landen.

*De specifieke smaak van
Terschellinger Boerenkaas*

Terschellinger boerderijzuivel is alleen verkrijgbaar bij de

PIETER PEIT'S HOEVE

Lies 24a Terschelling
Telefoon 0562 448501
www.pieterpeitshoeve.nl